ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 26ης Μαΐου 2011 *

Στην υπόθεση C-293/10,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Landesgericht Innsbruck (Αυστρία) με απόφαση της 22 Απριλίου 2010, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Ιουνίου 2010, στο πλαίσιο της δίκης

Gebhard Stark

κατά

D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, K. Schiemann, L. Bay Larsen, C. Toader (εισηγήτρια) και A. Prechal, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: V. Trstenjak
γραμματέας: A. Calot Escobar

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο G. Stark, εκπροσωπούμενος από τον H. Kofler, Rechtsanwalt,

— η DAS Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG, εκπροσωπούμενη από τον E.R. Karauscheck, Rechtsanwalt,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Riedl,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους K.-Ph. Wojcik και N. Yerrell,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1987, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας (ΕΕ L 185, σ. 77).

2 Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της ασφαλιστικής εταιρίας D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG (στο εξής: D.A.S.) και, αφετέρου, του G. Stark, με αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την εγκυρότητα ρήτρας, περιεχόμενης στους γενικούς όρους συμβάσεως ασφαλίσεως νομικής προστασίας, δυνάμει της οποίας ο ασφαλιστής δικαιούται να περιορίσει τις παροχές του στο πλαίσιο της εν λόγω ασφαλιστικής καλύψεως στην επιστροφή του ποσού που κατά κανόνα ζητεί δικηγόρος εγκατεστημένος στον τόπο όπου εδρεύει το δικαστήριο το οποίο επελήφθη διαφοράς εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω καλύψεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά την ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 87/344:

«[εκτιμώντας ότι] το συμφέρον του ασφαλισμένου που έχει συνάψει σύμβαση νομικής προστασίας επιβάλλει να έχει ο ασφαλισμένος τη δυνατότητα να επιλέγει ο ίδιος το δικηγόρο του, ή κάθε άλλο πρόσωπο το οποίο διαθέτει τα προσόντα που απαιτεί η εθνική νομοθεσία μέσα στα πλαίσια κάθε δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας και κάθε φορά που ανακύπτει σύγκρουση των συμφερόντων».

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία έχει ως αντικείμενο τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας […], προκειμένου να διευκολυνθεί η πραγματική άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης και να αποφευχθεί κατά το δυνατόν κάθε κίνδυνος σύγκρουσης συμφερόντων που οφείλεται στο γεγονός ότι ο ασφαλιστής καλύπτει και άλλον ασφαλισμένο ή ότι καλύπτει τον ασφαλισμένο ταυτόχρονα για τους κινδύνους νομικής προστασίας

και για τους κινδύνους άλλο κλάδου [...] και, αν ανακύψει παρόμοια σύγκρουση, να καθιστά δυνατή την επίλυσή της.»

5 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στην ασφάλιση νομικής προστασίας. Η ασφάλιση αυτή συνίσταται στην έναντι καταβολής ασφαλίστρου συμβατική δέσμευση περί αναλήψεως των δικαστικών εξόδων και παροχής άλλων υπηρεσιών που απορρέουν από την εν λόγω ασφαλιστική κάλυψη, και ιδίως:

— στην ανόρθωση της ζημίας που υπέστη ο ασφαλισμένος είτε μέσω εξωδίκου συμβιβασμού είτε μέσω αστικής ή ποινικής δίκης,

— στην υπεράσπιση ή εκπροσώπηση του ασφαλισμένου σε αστική, ποινική, διοικητική ή άλλη δίκη ή κατ' απαιτήσεως η οποία εγείρεται εναντίον του.»

6 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας ορίζει:

«Κάθε ασφαλιστική σύμβαση νομικής προστασίας προβλέπει ρητά ότι:

α) σε κάθε δικαστική ή διοικητική διαδικασία, όταν καλείται δικηγόρος, ή κάθε άλλο πρόσωπο που διαθέτει τα προσόντα τα οποία απαιτεί η εθνική νομοθεσία, για να υπερασπίσει ή να εκπροσωπήσει τον ασφαλισμένο ή να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του, ο ασφαλισμένος έχει την ελευθερία της σχετικής επιλογής·

β) ο ασφαλισμένος είναι ελεύθερος να επιλέγει δικηγόρο, ή, αν θέλει και εφόσον το επιτρέπει η εθνική νομοθεσία, οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που διαθέτει τα κατάλληλα προσόντα για την υπεράσπιση των συμφερόντων του, σε περίπτωση που ανακύψει σύγκρουση συμφερόντων.»

Η εθνική νομοθεσία

7 Δυνάμει του άρθρου 23, παράγραφος 1, του νόμου περί δικηγορικών αμοιβών (Rechtsanwaltstarifgesetz, στο εξής: RATG), στις αστικές υποθέσεις ορισμένες επικουρικές δικηγορικές υπηρεσίες αμείβονται βάσει ενιαίου κατ' αποκοπή συντελεστή.

8 Κατά το άρθρο 23, παράγραφος 5, του RATG, ο ενιαίος συντελεστής που εφαρμόζεται στις ως άνω υπηρεσίες διπλασιάζεται, εντούτοις, υποχρεωτικά σε περίπτωση που ο δικηγόρος παρέχει τις υπηρεσίες του σε τόπο εκτός της έδρας του γραφείου του.

9 Ο Αυστριακός νομοθέτης μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 4 της οδηγίας 87/344 με το άρθρο 158k του νόμου περί ασφαλιστικής συμβάσεως (Versicherungsvertragsgesetz, στο εξής: VersVG), το οποίο έχει ως εξής:

«1) Για την εκπροσώπησή του στο πλαίσιο δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας, ο ασφαλισμένος είναι ελεύθερος να επιλέξει πρόσωπο που διαθέτει τα προσόντα εκπροσωπήσεως διαδίκων. Πέραν αυτού, ο ασφαλισμένος είναι ελεύθερος να επιλέγει δικηγόρο για την προάσπιση των λοιπών έννομων συμφερόντων του σε περίπτωση συγκρούσεως συμφερόντων με τον ασφαλιστή.

2) Στη σύμβαση ασφαλίσεως είναι δυνατό να συμφωνηθεί ότι ο ασφαλισμένος δύναται να επιλέγει για την εκπροσώπησή του σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία μόνον πρόσωπο που διαθέτει τα προσόντα εκπροσωπήσεως διαδίκων και έχει το γραφείο του στον τόπο της έδρας της δικαστικής ή διοικητικής αρχής η οποία είναι σε πρώτο βαθμό αρμόδια να εκδικάσει την υπόθεση. Σε περίπτωση που δεν υπάρχουν τέσσερα τουλάχιστον πρόσωπα που να έχουν το γραφείο τους στον συγκεκριμένο τόπο, το δικαίωμα επιλογής επεκτείνεται υποχρεωτικά στα πρόσωπα της περιφέρειας του Gerichtshof erster Instanz (πρωτοβάθμιο δικαστήριο) στην οποία έχει έδρα η προαναφερθείσα αρχή.

[…]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

10 Ο G. Stark και η D.A.S. είχαν συνάψει σύμβαση ασφαλίσεως νομικής προστασίας από το 1997. Η σύμβαση κάλυπτε μεταξύ άλλων και τη νομική προστασία ενώπιον δικαστηρίων εργατικών διαφορών, καθώς και, συμπληρωματικώς, ασφάλιση νομικής προστασίας των προσώπων που ασκούν δευτερευόντως μη μισθωτή δραστηριότητα.

11 Η εν λόγω σχέση διείπετο από τους γενικούς όρους ασφαλίσεως νομικής προστασίας (Allgemeine Bedingungen für die Rechtsschutzversicherung) του 1997 (στο εξής: ARB 97). Η ρήτρα 10 των ως άνω γενικών όρων, που απορρέει ευθέως από το άρθρο 158k του VersVG, έχει ως εξής:

«1) Ο ασφαλισμένος δικαιούται να επιλέγει ελεύθερα το πρόσωπο που διαθέτει τα επαγγελματικά προσόντα για την εκπροσώπησή του ενώπιον δικαστηρίου ή διοικητικής αρχής (δικηγόρο, συμβολαιογράφο κ.λπ.). Ο ασφαλιστής υποχρεούται να ενημερώνει τον ασφαλισμένο σχετικά με τη δυνατότητα ελεύθερης επιλογής

μόλις καταστεί αναγκαία η παρούσα νομική προστασία για την κίνηση δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας.

[…]

3) Το δικαίωμα επιλογής [εκπροσώπου] κατά το σημείο 1 […] περιορίζεται στα πρόσωπα τα οποία έχουν την έδρα τους στον τόπο όπου βρίσκεται το δικαστήριο ή η διοικητική αρχή η οποία είναι αρμόδια να επιληφθεί της υποθέσεως σε πρώτο βαθμό. Σε περίπτωση που στον τόπο αυτό δεν έχουν την έδρα τους τουλάχιστον τέσσερα πρόσωπα που να πληρούν τις προϋποθέσεις και να έχουν στον τόπο αυτό την έδρα του γραφείου τους η επιλογή εκτείνεται και σε πρόσωπο που έχει τα προσόντα εκπροσωπήσεως διαδίκων και έχει την έδρα του στην περιφέρεια του αρμόδιου Landesgericht [περιφερειακό δικαστήριο].

[…]»

12 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, σε απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2009, το Oberster Gerichtshof (ανώτατο δικαστήριο) έκρινε ότι είναι καταρχήν νόμιμοι οι σκοποί που επιδιώκει το άρθρο 158k, παράγραφος 2, του VersVG, αποφαινόμενο ότι το σημείο 3 της ως άνω ρήτρας 10 είχε την έννοια ότι ο ασφαλισμένος δύναται να επιλέξει και δικηγόρο εγκατεστημένο «εκτός έδρας», εφόσον αυτός αναλαμβάνει τη δέσμευση να ζητήσει την ίδια αμοιβή και την απόδοση των ίδιων εξόδων με αυτά που θα ζητούσε δικηγόρος εγκατεστημένος στον τόπο, όπου το αρμόδιο πρωτοβάθμιο δικαστήριο έχει την έδρα του.

13 Ο G. Stark κατοικεί στο Landeck (Αυστρία), περιοχή που απέχει περίπου 600 χιλιόμετρα από τη Βιέννη. Στις 24 Μαρτίου 2006 άσκησε από κοινού με τέσσερα ακόμη άτομα αγωγή ενώπιον του Arbeits- und Sozialgericht Wien (δικαστήριο εργατικών διαφορών της Βιέννης) κατά του πρώην εργοδότη του. Για την εκπροσώπησή τους ενώπιον του δικαστηρίου, ο G. Stark και οι λοιποί ενάγοντες όρισαν αυτοβούλως δικηγόρο εγκατεστημένο στο Landeck.

14 Με το από 8 Μαΐου 2006 έγγραφο προς τον συγκεκριμένο δικηγόρο, η D.A.S. επιβεβαίωσε ότι θα κάλυπτε τα έξοδα της δίκης ενώπιον του Arbeits- und Sozialgericht Wien, διευκρινίζοντας, όμως, ότι θα περιόριζε την ασφαλιστική κάλυψη στα έξοδα, την απόδοση των οποίων ζητεί κατά κανόνα δικηγόρος εγκατεστημένος στην έδρα του εν λόγω δικαστηρίου.

15 Ο δικηγόρος του G. Stark απάντησε με επιστολή που απέστειλε την ίδια ημέρα ότι δεν χρεώνει τα έξοδά του με βάση την αμοιβή των δικηγόρων που έχουν την έδρα τους στην περιφέρεια του δικαστηρίου, καθόσον το γεγονός ότι όφειλε να παρασταθεί σε δίκη που θα διεξαγόταν στη Βιέννη συνεπαγόταν μεγάλη επιβάρυνση για το γραφείο του.

16 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 4ης Ιουλίου 2008 ενώπιον του Arbeits- und Sozialgericht Wien, οι διάδικοι της εν λόγω δίκης συνομολόγησαν συμβιβασμό.

17 Η D.A.S. κατέβαλε στον δικηγόρο του G. Stark ποσό ύψους 5 782,19 ευρώ το οποίο αντιστοιχούσε, για τις παρασχεθείσες στο πλαίσιο της εν λόγω δίκης υπηρεσίες, στα έξοδα και την αμοιβή που θα χρέωνε δικηγόρος εγκατεστημένος στην περιφέρεια του Arbeits- und Sozialgericht Wien, που είχαν υπολογισθεί όχι βάσει του διπλού ενιαίου ποσοστού που προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 5, του RATG, αλλά βάσει του απλού ενιαίου ποσοστού που προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 1, αυτού. Το ποσό αυτό δεν κάλυπτε το συνολικό ποσό των εξόδων και της αμοιβής που χρέωσε στον G. Stark ο δικηγόρος του.

18 Με την από 27 Φεβρουαρίου 2009 αγωγή, η D.A.S. ενήγαγε τον G. Stark ενώπιον του Bezirksgericht Landeck (δικαστήριο του καντονίου του Landeck) με αίτημα την καταβολή ασφαλίστρου, το οποίο αυτός όφειλε δυνάμει της συναφθείσας από αυτούς συμβάσεως ασφαλίσεως νομικής προστασίας, ύψους 211,46 ευρώ.

19 Προς αντίκρουση της αγωγής αυτής ο G. Stark πρότεινε ένσταση συμψηφισμού αξιώσεως ύψους 3 000 ευρώ, που αντιστοιχούσε στο οφειλόμενο υπόλοιπο του κόστους

των υπηρεσιών που παρέσχε ο δικηγόρος ο οποίος τον εκπροσώπησε στη δίκη ενώπιον του Arbeits- und Sozialgericht Wien, δεδομένης της εφαρμογής του διπλού ενιαίου ποσοστού που προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 5, του RATG. Έθεσε επομένως το ζήτημα συνεκτιμήσεως, στο πλαίσιο της συναφθείσας με την D.A.S. ασφαλίσεως νομικής προστασίας, της διαφοράς μεταξύ του απλού ενιαίου ποσοστού και του διπλού ενιαίου ποσοστού για τις παροχές του δικηγόρου του κατά τις πέντε επ' ακροατηρίου συζητήσεις που διεξήχθησαν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου. Προς στήριξη της ενστάσεως αυτής, προέβαλε ότι η διάταξη του άρθρου 158k, παράγραφος 2, του VersVG καθώς και η ρήτρα 10, σημείο 3, των ARB 97 είναι αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης.

20 Το Bezirksgericht Landeck έκανε δεκτή την αγωγή της D.A.S., απορρίπτοντας την ένσταση συμψηφισμού που πρότεινε ο G. Stark, και, ως εκ τούτου, τον υποχρέωσε να καταβάλει στην D.A.S. το ποσό των 211,49 ευρώ, πλέον τόκων. Στην απόφασή του, το Bezirksgericht Landeck έκρινε ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 158k, παράγραφος 2, του VersVG, το οποίο δεν συνεπάγεται περιορισμό της ελευθερίας επιλογής, αλλά επιβάλλει απλώς χρηματικό περιορισμό στους «εκτός έδρας» δικηγόρους.

21 Ο G. Stark άσκησε έφεση κατά της εν λόγω αποφάσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου προβάλλοντας εκ νέου ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 87/344 αντίκειται στην εφαρμογή του εν λόγω άρθρου 158k, παράγραφος 2.

22 Υπό τις συνθήκες αυτές το Landesgericht Innsbruck αποφάσισε να αναστείλει την εκδίκαση της υποθέσεως και να θέσει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344/ΕΟΚ την έννοια ότι αντίκειται προς αυτό το άρθρο 158k, παράγραφος 2, του [VersVG], καθώς και βασιζόμενη σε αυτό ρήτρα που περιέχεται στους γενικούς όρους ασφαλίσεως νομικής προστασίας, κατά την οποία μπορεί να συμφωνηθεί στην ασφαλιστήρια σύμβαση ότι ο ασφαλισμένος δύναται να επιλέγει για την εκπροσώπησή του σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία μόνον πρόσωπα που διαθέτουν τα οικεία προσόντα […] και έχουν την έδρα

τους στον τόπο όπου εδρεύει το δικαστήριο ή η διοικητική αρχή που είναι αρμόδια να επιληφθεί της διαφοράς σε πρώτο βαθμό;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

23 Με το ερώτημά του, το Landesgericht Innsbruck ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344 αποκλείει εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας είναι δυνατό να συμφωνηθεί ότι ο ασφαλισμένος μπορεί να επιλέγει για την εκπροσώπησή του στο πλαίσιο δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας μόνον πρόσωπα που έχουν τα προσόντα εκπροσωπήσεως διαδίκων, τα οποία έχουν την έδρα τους στον τόπο όπου εδρεύει το δικαστήριο ή η διοικητική αρχή που είναι αρμόδια να επιληφθεί της υποθέσεως σε πρώτο βαθμό.

Επί του παραδεκτού

24 Κατά την Αυστριακή Κυβέρνηση, το υποβληθέν ερώτημα είναι υποθετικό, καθόσον η έκβαση της δίκης δεν εξαρτάται από την απάντηση που θα δοθεί στο συγκεκριμένο ερώτημα, δεδομένου ότι δεν περιορίστηκε πράγματι το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής του εναγομένου.

25 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος υποβληθέντος από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα απαιτούμενα πραγματικά και νομικά στοιχεία για να απαντήσει

επωφελώς στα υποβληθέντα ενώπιόν του ερωτήματα (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 24ης Ιουνίου 2008, C-188/07, Commune de Mesquer, Συλλογή 2008, σ. I-4501, σκέψη 30).

26 Όπως εκτέθηκε στις σκέψεις 18 έως 21 της παρούσας αποφάσεως, η επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη εξαρτάται ακριβώς από το αν το γεγονός ότι δεν επεστράφη στον G. Stark το σύνολο των εξόδων και των αμοιβών που του χρέωσε ο δικηγόρος του, αντιθέτως προς ό,τι θα συνέβαινε αν είχε επιλέξει δικηγόρο εγκατεστημένο στη Βιέννη, είναι συμβατό με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344.

27 Η ερμηνεία της εν λόγω διατάξεως του δικαίου της Ένωσης είναι επομένως αναγκαία, προκειμένου το αιτούν δικαστήριο να επιλύσει τη διαφορά της κύριας δίκης. Ως εκ τούτου, η ένσταση απαραδέκτου που πρότεινε η Αυστριακή Κυβέρνηση πρέπει να απορριφθεί.

Επί της ουσίας

28 Επισημαίνεται ότι τόσο από την ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 87/344 όσο και από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι το συμφέρον του ασφαλισμένου που έχει συνάψει σύμβαση νομικής προστασίας επιβάλλει να έχει αυτός τη δυνατότητα να επιλέγει ο ίδιος τον δικηγόρο του, ή κάθε άλλο πρόσωπο το οποίο διαθέτει τα προσόντα που απαιτεί η εθνική νομοθεσία μέσα στο πλαίσιο κάθε δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας.

29 Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ήδη ότι η εν λόγω διάταξη που προβλέπει την ελεύθερη επιλογή νομικού εκπροσώπου έχει γενικό χαρακτήρα και δεσμευτική ισχύ (βλ., κατ' αυτή την έννοια, απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-199/08, Eschig, Συλλογή 2009, σ. I-8295, σκέψη 47).

30 Κατά συνέπεια, εθνική ρύθμιση όπως η επίδικη κατά την ερμηνεία που δόθηκε στην απόφαση του Oberster Gerichtshof της 16ης Δεκεμβρίου 2009, μνεία της οποίας γίνεται στη σκέψη 12 της παρούσας αποφάσεως, δεν μπορεί να περιορίσει την εν λόγω ελευθερία επιλογής μόνο στους δικηγόρους που έχουν το γραφείο τους στον τόπο που βρίσκεται το δικαστήριο ή η διοικητική αρχή που είναι αρμόδια να επιληφθεί της διαφοράς σε πρώτο βαθμό, ή μόνο στους δικηγόρους που αναλαμβάνουν τη δέσμευση να ζητήσουν την ίδια αμοιβή και την απόδοση των ίδιων εξόδων που θα ζητούσαν οι εντός έδρας δικηγόροι.

31 Εντούτοις, στις σκέψεις 65 και 66 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Eschig, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η εν λόγω οδηγία δεν σκοπεί την πλήρη εναρμόνιση των ασφαλιστήριων συμβάσεων σε θέματα νομικής προστασίας των κρατών μελών και ότι, υπό το ισχύον δίκαιο της Ένωσης, είναι ελεύθερα να καθορίσουν το εφαρμοστέο στις εν λόγω συμβάσεις καθεστώς, υπό τον όρο ότι τηρείται το εν λόγω δίκαιο, και ειδικότερα το άρθρο 4 της οδηγίας 87/344.

32 Επομένως, η εν λόγω οδηγία δεν ρυθμίζει κατά τρόπο ρητό το επίδικο ζήτημα της εκτάσεως της ασφαλιστικής καλύψεως των εξόδων που σχετίζονται με την παρέμβαση νομικού εκπροσώπου. Ειδικότερα, ούτε από τις διατάξεις ούτε από τις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας αυτής είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι ο προσδιορισμός του ποσού που πρέπει να καταβάλει ο ασφαλιστής νομικής προστασίας στο πλαίσιο της ασφαλιστικής καλύψεως των εξόδων, στα οποία υποβλήθηκε το επιφορτισμένο με την εκπροσώπηση του ασφαλισμένου πρόσωπο, ρυθμίζεται από την εν λόγω οδηγία.

33 Επομένως, η ελευθερία επιλογής κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344 δεν σημαίνει ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να επιβάλουν στους ασφαλιστές να καλύπτουν εν πάση περιπτώσει ολοσχερώς τα έξοδα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της υπερασπίσεως ασφαλισμένου ανεξαρτήτως του τόπου στον οποίο είναι εγκατεστημένο το πρόσωπο που διαθέτει τα προσόντα εκπροσωπήσεως του ασφαλισμένου σε σχέση με τον τόπο όπου εδρεύει το αρμόδιο να επιληφθεί της διαφοράς δικαστήριο ή διοικητική αρχή, υπό τον όρο ότι η εν λόγω ελευθερία δεν καθίσταται άνευ περιεχομένου. Τούτο συμβαίνει σε περίπτωση που ο περιορισμός ως προς την ανάληψη των σχετικών εξόδων καθιστά de facto αδύνατη την εύλογη επιλογή νομικού εκπροσώπου από τον ασφαλισμένο. Εν πάση περιπτώσει, στα τυχόν

επιληφθέντα συναφώς εθνικά δικαστήρια απόκειται να διαπιστώσουν την ανυπαρξία περιορισμού τέτοιας φύσεως.

34 Εξάλλου, εθνική ρύθμιση όπως η επίδικη δεν αποκλείει την ελευθερία των συμβαλλομένων να συμφωνήσουν ότι η ασφάλιση νομικής προστασίας καλύπτει και την επιστροφή των εξόδων που σχετίζονται με την παρέμβαση νομικών εκπροσώπων μη εγκατεστημένων στην έδρα του αρμόδιου δικαστηρίου, ενδεχομένως μέσω καταβολής από τον ασφαλισμένο υψηλότερου ασφαλίστρου.

35 Εν προκειμένω, ο G. Stark μπόρεσε να επιλέξει τον δικηγόρο του χωρίς να του προβάλλει σχετικώς αντιρρήσεις ο ασφαλιστής. Επιπλέον, αυτός θα επιβαρυνθεί αποκλειστικώς με τα έξοδα που σχετίζονται με την απόσταση ανάμεσα στο γραφείο του δικηγόρου και την έδρα του αρμόδιου δικαστηρίου, γεγονός το οποίο γενικώς, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες πρέπει να προβεί συναφώς το αιτούν δικαστήριο, δεν είναι προφανώς ικανό να περιορίσει την ελευθερία επιλογής του δικηγόρου του.

36 Λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων που προηγήθηκαν, στο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344 έχει την έννοια ότι δεν αντίκειται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία είναι δυνατό να συμφωνηθεί ότι ο ασφαλισμένος που έχει συνάψει σύμβαση νομικής προστασίας υποχρεούται να επιλέγει για την εκπροσώπησή του στο πλαίσιο δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας μόνον πρόσωπα που διαθέτουν τα οικεία προσόντα και έχουν το γραφείο τους στον τόπο της έδρας του αρμόδιου πρωτοδίκως δικαστηρίου ή διοικητικής αρχής, υπό τον όρο ότι, προκειμένου να μην καταστεί άνευ περιεχομένου η ελευθερία επιλογής από τον ασφαλισμένο του προσώπου που θα τον εκπροσωπήσει, αφενός, ο εν λόγω περιορισμός αφορά μόνο την έκταση της καλύψεως από τον ασφαλιστή της νομικής ασφαλίσεως των εξόδων που σχετίζονται με την παρέμβαση νομικού εκπροσώπου και, αφετέρου, η αποζημίωση που πράγματι καταβάλλει ο εν λόγω ασφαλιστής είναι επαρκής, κρίση που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

Επί των δικαστικών εξόδων

37 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1987, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας, έχει την έννοια ότι δεν αντίκειται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία είναι δυνατό να συμφωνηθεί ότι ο ασφαλισμένος που έχει συνάψει σύμβαση νομικής προστασίας υποχρεούται να επιλέγει για την εκπροσώπησή του στο πλαίσιο δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας μόνον πρόσωπα που διαθέτουν τα οικεία προσόντα και έχουν το γραφείο τους στον τόπο της έδρας του αρμόδιου πρωτοδίκως δικαστηρίου ή διοικητικής αρχής, υπό τον όρο ότι, προκειμένου να μην καταστεί άνευ περιεχομένου η ελευθερία επιλογής από τον ασφαλισμένο του εντολοδόχου του, αφενός, ο εν λόγω περιορισμός αφορά μόνο την έκταση της καλύψεως από τον ασφαλιστή νομικής ασφαλίσεως των εξόδων που σχετίζονται με την παρέμβαση νομικού εκπροσώπου και, αφετέρου, η αποζημίωση που πράγματι καταβάλλει ο εν λόγω ασφαλιστής της νομικής προστασίας είναι επαρκής, κρίση που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

(υπογραφές)